

Дрегалю О. В.

Аспірант кафедри регіоналістики та туризму
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
проспект Перемоги, 54/1, Київ, Україна
e-mail: dregalo@kneu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0381-4443

ТУРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НА ПРИКЛАДІ М. КИЇВ

Dregalo Oleg

PhD student in Regional Studies and Tourism
KNEU named after Vadym Hetman
Peremohy avenue, 54/1, Kyiv, Ukraine
e-mail: dregalo@kneu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0381-4443

TOURIST ACTIVITY AS A FACTOR OF REGIONAL DEVELOPMENT ON THE EXAMPLE OF KYIV

Анотація. Туризм є однією з тих галузей, що стрімко розвивається в усьому світі. Туристична діяльність тісно пов'язана з регіональним розвитком. За певних умов вона спричинює створення нових робочих місць, ріст соціального благополуччя місцевого населення, сприяє збільшенню бюджетних надходжень, залученню інвестицій, розбудові інфраструктури тощо. Туризм формує та сприяє просуванню іміджу й інформації про регіон, країну на національному, міжнародному рівнях. Відповідно економічний, культурний, соціальний і ресурсний потенціал регіону формує передумови для розвитку туристичної діяльності. Це актуально для таких центрів, як Київ, який відіграє роль провідного політичного, економічного, ділового, духовно-культурного та історичного осередку України, що має важливе міжнародне та регіональне значення. Враховуючи вплив феномену туризму, беручи до уваги роль м. Київ, туристична діяльність та її зв'язок з регіональним розвитком потребують подальших досліджень. Проблемою розвитку туристичної галузі в регіональному вимірі та її окремих аспектів займалися зарубіжні вчені К. Адамс, Дж. К. Холловей, Н. Тейлор, Ф. Котлер та інші. Серед вітчизняних учених, які працювали над питаннями відповідної тематики, можна виділити Б. Данилишина, Т. Ткаченко, В. Семенова, С. Соколенка та інших. У статті проаналізовано актуальні теоретичні, практичні засади туристичної діяльності як чинника регіонального розвитку з огляду на цілі сталого розвитку та тенденції «Індустрії 4.0». Дістали подальшого розвитку обґрунтування базової ролі історико-культурної та природної спадщини в туристичній діяльності, регіональному розвитку, зокрема як кластероутворюючого фактору та як об'єкту публічно-приватного партнерства. У статті визначено систему ключових аспектів туристичної діяльності, а саме: кластеризацію, розвиток публічно-приватного партнерства, актуалізацію ролі історико-культурної та природної спадщини, поглиблене застосування геоінформаційних систем і технологій. Одночасно із застосуванням сучасних маркетингових та інформаційних технологій, запровадження комплексного інноваційного підходу, що передбачає зосередження на системі цих ключових аспектів, розглядається як матриця розвитку туризму в контексті управління регіональним розвитком.

Ключові слова: туризм, регіональний розвиток, туристична діяльність, туристичний кластер, стратегії розвитку, історико-культурна та природна спадщина, публічно-приватне партнерство, геоінформаційні системи.

Abstract. Tourism is one of the world's fastest growing industries. Tourist activity is closely connected to regional development. Under certain conditions it facilitates creation of new jobs, increase in local population's social wellbeing, contributes to the increase of budget revenues, attraction of investments, infrastructure development etc. Tourism forms and promotes the image and information about the region and the country at national and international levels. Accordingly, economic, cultural, social and resource potential of the region forms prerequisites of tourist activity development. This is relevant for such centers as Kyiv, which plays the role of a leading political, economic, business, spiritual, cultural and historical hub of Ukraine, which has important international and regional significance. Given the impact of the phenomenon of tourism and taking into account the role of Kyiv, tourist activity and its relationship with regional development require further research. The problem of tourism industry and its separate aspects in the regional dimension was studied by such foreign researchers as K. Adams, J. K. Holloway, N. Taylor, F. Kotler and others. It is also important to highlight such Ukrainian scientists as B. Danylyshyn, T. Tkachenko, V. Semenov, S. Sokolenko and others, who also worked on relevant issues. Current theoretical, practical principles of tourist activity as a factor of regional development in view of sustainable development goals and "Industry 4.0" trends have been analyzed in the article. Substantiation of the basic role of historical, cultural and natural heritage of tourist activity, regional development, in particular, as a cluster-forming factor and as an object of public-private partnership, has been further developed. The article identifies a system of key aspects of tourist activity, specifically: clustering, public-private partnership development, actualization of historical, cultural and natural heritage role, in-depth application of geoinformation systems and technologies. Simultaneous application of modern marketing and information technologies and introduction of complex innovative approach which provides for focusing on the system of these key aspects is considered as a matrix for tourism development in the context of regional development management.

Key words: tourism, regional development, tourist activity, tourist cluster, development strategies, historical, cultural and natural heritage, public-private partnership, geoinformation systems.

JEL codes: L83, Z18, Z31, Z32, Z33, O18, R58.

Постановка проблеми. Регіональний розвиток тісно пов'язаний з туристичною діяльністю, яка за певних умов може сприяти створенню робочих місць, залученню інвестицій, зростанню бюджетних надходжень, розвитку інфраструктури, формуванню та популяризації іміджу регіону як на національному, так і на міжнародному рівні. З іншого боку, рівень розвитку регіону, його культурний, економічний і ресурсний потенціал формують передумови для розвитку туризму. Цей зв'язок є особливо актуальним для таких великих стародавніх цивілізаційних центрів, як Київ, який відіграє роль провідного політичного, економічного, ділового та регіонального осередку всієї України. При цьому треба враховувати місію і роль столиці як історичного, культурного та духовного центру, «святого міста, Другого Єрусалиму [1]». Ці обставини визначають актуальність дослідження зазначеної проблеми.

Аналіз досліджень і публікацій. Багато вчених займались дослідженням проблеми розвитку туристичної галузі в регіональному вимірі та її окремих аспектів. Серед них: К. Адамс, Дж. К. Холлоуей, Н. Тейлор, В. Кифяк, М. Костриця, О. Любіцева, М. Мальська, В. Семенов, І. Смаль, Д. Стеченко та ін. Серед публікацій щодо сталого розвитку та «сталого туризму» слід відзначити праці Б. Данилишина, Т. Ткаченко та ін. Проблеми кластеризації економіки та туристичної галузі розглядаються в наукових працях М. Портера, М. Енрайта,

В. Прайса, Е. Бергмана, Б. Гаррета, С. Девіса, Д. Джереффі, П. Кругмана, С. Соколенка, Л. Черчик, М. Войнаренка та ін.; маркетингу територій — С. Анхольта, Ф. Котлера, Е. Джанджугазова, А. Панкрухіна та ін.

Туризм є багатограним феноменом, який дотичний до багатьох інших сфер людської діяльності. Актуальною саме в цій галузі є проблематика взаємозв'язку економіки та культури, розроблена в роботах Д. Тросбі, зокрема в монографії «Економіка та культура» [2], а також Л. Гаррісона, Б. Грехема, Р. Прентіса, Г. Річардса, Б. Сміта, які досліджують питання ролі історико-культурної та природної спадщини.

Проблема культурної спадщини Києва та його етнокультурного потенціалу досліджується в працях таких культурологів і філософів, як М. Брайчевський, С. Аверінцев, С. Кримський, В. Ричка, Н. Ковальчук.

Методика дослідження. Методологічним базисом дослідження виступили загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Методи системно-структурний, наукової абстракції, логічного узагальнення, оцінювання були застосовані до розкриття взаємовпливу туристичної діяльності та регіонального розвитку, до виділення ключових аспектів розвитку туризму та їх взаємозв'язку. Методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняльний, статистично-аналітичний та графічний використовувалися при аналізі динаміки туристичної діяльності в Україні та м. Київ.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на багатогранність і наростаючу економіко-соціальну світову значущість феномену туризму, беручи до уваги значення Києва, враховуючи цілі сталого розвитку та тенденції «Індустрії 4.0», — питання ролі туристичної діяльності та її зв'язку з регіональним розвитком потребує подальших практичних і теоретичних досліджень. Важливим у цьому напрямку є виділення ключових аспектів взаємозв'язку туризм-регіональний розвиток.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття ролі туристичної діяльності та її впливу на регіональний розвиток, їх взаємозв'язку на прикладі м. Київ. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі завдання: розкрити значення туристичної діяльності в контексті регіонального розвитку; окреслити актуальні концептуальні та практичні засади туристичної діяльності, виділивши її ключові аспекти з огляду на цілі сталого розвитку; проаналізувати роль кластеризації в галузі туризму; показати значення історико-культурної спадщини; довести роль публічно-приватного партнерства в розвитку туризму та як інструментарію формування туристичних кластерів; розкрити ефективність і необхідність поглибленого застосування сучасних геоінформаційних систем у туристичній діяльності та регіональному управлінні.

Виклад основного матеріалу. Генеральна Асамблея ООН у 2015 році затвердила 17 цілей сталого розвитку [3], які були імплементовані й для України [4]. «Сталий розвиток — це розвиток, що відповідає потребам сучасності, не впливаючи на здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [4]. Сталий розвиток передбачає гармонізацію трьох основних компонентів, а саме: економічного зростання, соціальної інтеграції, охорони навколишнього середовища. Ці компоненти взаємозалежні та визначають ступінь успішності розвитку суспільства, який має проекцію на життя кожної людини.

Важливу роль у впровадженні концепції сталого розвитку відіграє «сталий туризм» [5] як один з ефективних засобів її реалізації. Сталий туризм — це та-

кий вид туризму, при якому забезпечується оптимальне використання ресурсів навколишнього середовища, підтримуються соціально-культурні особливості туристичних дестинацій і спільнот, які там проживають, забезпечується життєздатність довгострокових економічних процесів з огляду на їхню вигоду для всіх зацікавлених кіл [6, с. 218].

Туристична діяльність створює передумови для реалізації цілей сталого розвитку. У свою чергу, вона сама потребує дотримання принципів сталості. Звідси постає питання соціальної відповідальності бізнесу та формування відповідної державної та регіональної політики у сфері туризму. Це стосується не лише дбайливого ставлення до пам'яток природних багатств, збереження культурних особливостей, енерго- та ресурсозатрат при формуванні туристичного продукту і наданні послуг, а й місії популяризації культурно-історичної спадщини, спільної участі з владою, науково-освітніми інституціями та громадськими організаціями у формуванні іміджу й образу міста, регіону, держави.

У сучасну добу глобалізації індустрія туризму є однією з тих галузей, що стрімко розвиваються у світі. У деяких країнах доходи від туризму є одними з основних джерел прибутку. Наприклад, у 2019 році частка прямого внеску туризму склала 11 % ВВП Хорватії, 9,7 % Таїланду, 5,7 % ВВП Італії, в Ісландії цей показник становить 9,4 % [7].

Україна має значний потенціал для розвитку туризму, але частка його прямого внеску у ВВП станом на 2019 рік була однією з найменших у світі — 1,39 % [7] (за попередніми даними у 2020 — 1,4 %). Необхідно зазначити, що починаючи з 1999 року галузь демонструвала зростання загального внеску у ВВП у доларовому еквіваленті, проте криза 2008 р., а потім агресія Росії на Донбасі та окупація Криму вкрай негативно позначилися на динаміці (рис. 1). Наразі залишається невідомим, як у подальшому вплине пандемія коронавірусу на розвиток галузі.

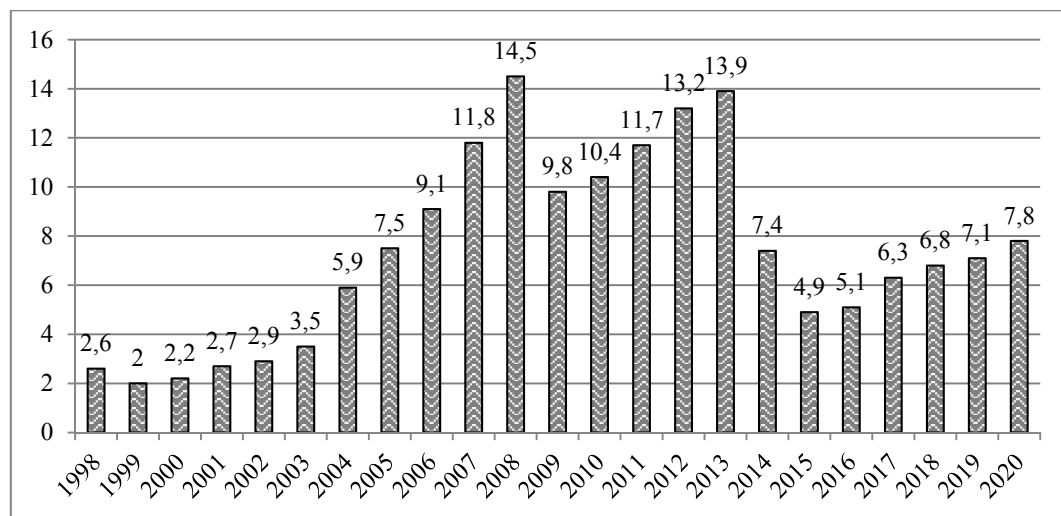

Рис. 1. Загальний внесок туризму у ВВП України 1998-2020 рр., млрд дол. США (у поточних цінах за обмінним курсом)

Джерело: побудовано автором на основі опрацювання [7].

Попри значні економічні труднощі спричинені агресією Російської Федерації та війною, і попри те, що нею тимчасово окуповано один із туристично найрозвиненіших регіонів України — Кримський півострів — галузь повільно зростає. У деяких регіонах доходи від неї становлять відносно значну частку надходжень.

Згідно з останніми наявними даними, у 2019 році українські туристичні оператори й агенти надали послуг понад шести мільйонам туристів (6132,1 тис. осіб [8]), з них майже п'ять мільйонів у Києві (4862,1 тис. осіб [9]). У тому числі було надано послуг 86,8 тис. іноземним туристам [8], з них 74,3 тис. — у столиці [9]. Як бачимо, лівова частка туристських потоків країни припадає саме на Київ як потужний економічний та історико-культурний центр.

Починаючи з 2015 року спостерігається позитивна динаміка росту кількості в'їзних (іноземних) і внутрішніх туристів до міста Києва, що обслуговувалися туроператорами та турагентами (рис. 2).

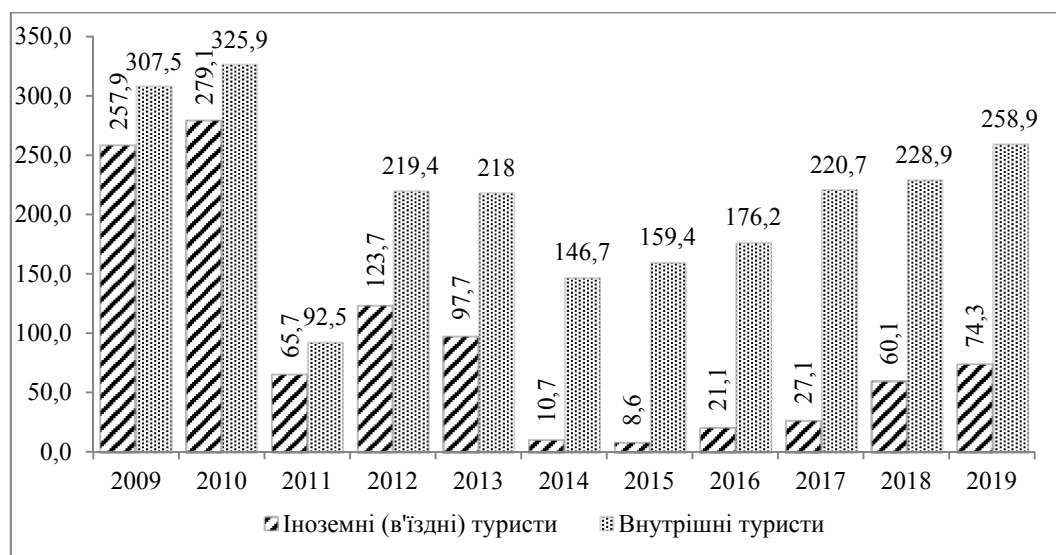

Рис. 2. Динаміка кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами у м. Києві, тис. осіб

Джерело: побудовано автором на основі опрацювання [9].

У 2019 році загальна кількість туристів, які відвідали столицю України, становила 333 тис. особи (без урахування туристів, що не користувалися послугами українських туроператорів і турагентів).

Згідно з даними, які наведені в Міській цільовій програмі розвитку туризму в м. Києві на 2019-2021 роки [10], реальна загальна кількість іноземних туристів, які відвідали столицю України у 2018, становила 1772,0 тис. осіб, а разом з внутрішніми туристами — 4522,0 тис. осіб. За «даними незалежних експертів та результатами відповідних досліджень кожен іноземець витрачає під час перебування в м. Києві в середньому 100 євро» [10] у день, — відповідно можна припустити, що в 2018 році при середній тривалості перебування 1,9 дні [10] вони

залишили в столиці майже 336,7 млн євро. Аналогічно «за експертними оцінками, внутрішній турист витрачає в Києві в середньому 700 грн на добу» [10], отже за 1,9 днів перебування в м. Київ у 2018 році внутрішні туристи витратили близько 3,7 млрд грн.

Відповідно зростають надходження до бюджету столиці від туристичного збору. Згідно з інформацією, що надається в Міській цільовій програмі розвитку туризму в місті Києві на 2019-2021 роки [10], станом на 2015 рік надходження становили 12 млн грн, у 2016 вони зросли на 6,7 млн грн, 2017 року вони склали 22,0 млн грн, а 2018 року — 25,3 млн грн.

У місті функціонують 182 колективні заклади розміщення, з них 133 готелі (5,4 % від загальної кількості готелів в Україні). Туристичною діяльністю займаються понад 2500 підприємств (24 % від загальної кількості по Україні) [10].

Спостерігається збільшення кількості робочих місць у туристичних підприємствах і закладах розміщення, станом на 2018 р. тут було зайнято 26,7 тис. осіб [10].

Згідно зі Стратегією розвитку м. Києва до 2025 року, яка затверджена рішенням Київської міської ради від 06 липня 2017 року № 724/2886 [11], — туризм є одним з пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку міста. Зважаючи на могутній потенціал Києва, можна виділити чотири рівні впливу та взаємозв'язку його туристичної діяльності: місто, регіон, Україна, світ.

Туристична діяльність є одним із видів ділової активності, яка піднімає роль історико-культурної та природної спадщини. За умови дотримання критеріїв «сталого туризму», вона формує гармонійний життєвий простір міста, регіону, де співіснують, взаємодіють створений людиною і оточуючий світ (ландшафт, природа), зустрічаються, взаємодоповнюють одне одного минуле і сучасне. Це в сукупності створює відчуття перспективи, спрямовує вектор розвитку в майбутнє.

Серед багатьох сторін туризму як багатогранного соціокультурного явища важливе місце займає його соціально-економічна складова. У цьому контексті туристична діяльність постає як одна з форм зайнятості жителів міста та регіону, як одне з джерел їх прибутків і надходжень до відповідного бюджету. Вона виступає каталізатором розвитку економіки та суміжних галузей як потужна складова стратегії комплексного розвитку регіону, міської і регіональної інфраструктури, а також сприяє процесу просування іміджу території, регіону, країни, враховуючи специфіку галузі. Саме тому туристична діяльність заслуговує на підтримку та заохочення у вигляді податкових пільг, спрощення легалізації та інших преференцій.

Об'єкти культурної та природної спадщини є вагомим активом регіонів, міст. Вони можуть приносити прибуток і суттєво впливати на їх економічний і соціальний розвиток. У розвинених країнах, таких як США, Канада, Велика Британія, існують спеціальні комісії, які працюють над вивченням економічного потенціалу та можливостей розвитку територій, сільських місцевостей, історичних міст тощо. При цьому враховується присутність у них об'єктів історико-культурної спадщини, пам'яток природи, унікального й історичного ландшафту, інших екзотичних об'єктів, місць та явищ, що вирізняють регіон. Адже від їх наявності залежить можливість зростання туристичних потоків.

Так, програми в галузі збереження та реставрації історичних центрів уже кілька десятиліть поспіль чинні також у Польщі, Чехії, Угорщині та інших країнах. Зокрема, в Польщі наприкінці 1970-х років було виділено 205 міст, у яких

збереглися виняткові красназавчі й архітектурно-просторові цінності староміського ансамблю, і для них розробили проекти ревалоризації та охорони. Як наслідок деякі з них — Краків, Замостя, Казімеж Дольний, Сандомир, Ченстохова та ін. — стали широко знаними на континенті й загалом у світі. У кожному з цих міст завдяки розробленню та суворому дотриманню «програми регенерації» вдалося досягти чималих успіхів у реставрації та відродити великі історичні території [12].

Зважаючи на роль туристичної діяльності в регіональному розвитку можна констатувати, що наявність, збереження, а також знання історико-культурної та природної спадщини є визначальними для розвитку міста, регіону, країни. Тут варто наголосити на тому, що поняття «збереження» включає в себе не лише облік, охорону, відновлення, реставрацію, дослідження, а й пошук і взяття на облік нових об'єктів і популяризацію спадщини. Це також є актуальним тому, що необхідно ліквідовувати наслідки впливу тоталітарного та колоніального минулого, які відобразилися і на цій сфері.

Культурна та природна спадщина є своєрідним носієм коду нації, на якому базується ідентичність громади міста й окремих громадян. З іншого боку, вона є виступає як вагома складова у формуванні образу та іміджу міста, регіону, держави у світі. Сама туристична діяльність (особливо деякі види туризму, зокрема культурний), її якість актуалізує та відкриває людям образ міста (а відносно Києва — і України).

Виникає взаємна зацікавленість і необхідність у просуванні бренду Києва — як для суб'єктів туристичного бізнесу та суміжних галузей, інших ділових кіл, так і для регіональної, державної влади та суспільства. Особливо це стосується розвитку міжнародного (в'їзного) туризму та популяризації Києва й України в інших країнах. При цьому слід врахувати, що столиця України є носієм історичної державності України-Русі та її духовно-культурним центром, що має вплив на загальноукраїнському та міжнародному рівні. Саме це може бути точкою співпраці влади та бізнесу, громадських організацій, наукових, освітніх установ, активістів, маркетологів і піарників.

У Києві знаходяться святині та водночас об'єкти спадщини ЮНЕСКО, такі як Софія Київська та Києво-Печерська Лавра, які мають не лише загальнодержавну вагу, а й міжнародне та світове значення.

Столиця «має один із найбільших у країні історико-культурний потенціал. На його території розташовано понад 2000 пам'яток історії та культури. Серед них 39 — міжнародного значення... До реєстру національного культурного надбання включено 380 пам'яток архітектури, 23 пам'ятки археології, 25 пам'яток історії і 9 пам'яток монументального мистецтва. У місті зосереджено понад 100 музеїв, у тому числі 32 музеї міського підпорядкування (фонд більш як 2 млн експонатів), 33 театри та театри-студії, 53 культові споруди, 141 бібліотека, 19 концертних організацій і самостійних музичних колективів, цирк» [10].

Київ є відправною точкою турів до Чорнобильської зони відчуження, популярність яких зростає у світі з кожним роком, особливо після виходу у прокат фільму «Чорнобиль». Значимість цього об'єкту не обмежується лише загальнодержавним рівнем, а має глобальне та загальнолюдське значення — як символ нагадування про наслідки імперської комуністично-тоталітарної системи та про відповідальність людства за свої дії.

Крім значимості самого м. Києва, легендарний Дніпро-Славута та його басейн в комплексі з містом, будучи певним символом, виступає як частина цього надбання, складова образу міста. Річка Дніпро являє собою не тільки окрему туристичну дестинацію, а виступає як потенційно потужний транспортний коридор з виходом у Чорне море.

Звідси постає проблема актуалізації історико-культурної та природної спадщини Києва як вагомого аспекту туристичної індустрії та регіонального розвитку.

Іншою складовою ролі історико-культурної та природної спадщини є те, що вона може виступати як кластероутворюючий фактор. Одним з ефективних підходів до регіонального розвитку (в т.ч. на принципах сталого розвитку) є створення туристичних кластерів. Згідно з визначенням кластера М. Портером: «Кластер — це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, підприємств, які надають послуги, фірм у суміжних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств по стандартизації, торгових об'єднань) у певних сферах, які конкурують між собою, але при цьому ведуть спільну діяльність» [13, с. 256].

Кластер постає як форма горизонтальної й вертикальної взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності в туристичній індустрії (та інших пов'язаних з нею галузей), наукових і освітніх установ, місцевої влади, громадських організацій та ін.

Таким чином, ми розглядаємо туристичний кластер як інноваційну форму географічно сконцентрованої організованої горизонтально-вертикальної взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності туристичної індустрії (та пов'язаних з нею галузей), фінансових інституцій, наукових і освітніх установ, аналітичних центрів, регіональної та місцевої влади, громадських організацій, професійних об'єднань, пам'яткоохоронних організацій, окремих активістів та експертів, ЗМІ тощо, яка створює синергетичний ефект і відкриває нові можливості для розвитку галузі та регіону.

У фахових дослідженнях виділяється кілька характеристик туристичного кластера, зокрема:

- його базовими складовими є: географічна концентрація, продумана спеціалізація, мережа взаємозв'язків і взаємодії;
- туристичні кластери мають різні географічні ознаки, в регіональному вимірі — це може бути квартал, місто, регіон;
- вони «формуються на базі ключових ресурсів регіону та орієнтовані на задоволення потреб як місцевих жителів, так і гостей» [14, с. 108].

Учасників туристичного кластеру можна поділити на такі основні групи: бізнес, влада, наука та освіта, а також останнім часом виділяють групу представників громадянського суспільства та ЗМІ. Усі вони формують так звану спіраль взаємодії. Саме в синергії від поєднання зусиль представників цих чотирьох груп над створенням туристичного продукту полягає суть і ефект кластеризації.

Утворення туристичних кластерів: сприяє зростанню ефективності підприємницької діяльності, розвитку малого підприємництва, підсилює конкурентну спроможність дрібного та середнього бізнесу перед великим, створює умови для залучення інвестицій та зменшення кредитних ставок, активізує підвищення рівня інноваційності галузі, сприяє актуалізації ролі культурної та природної спадщини (її охорони, збереження, дослідження та популяризації), забезпечує реалізацію принципів сталого розвитку та критеріїв сталого туризму, сприяє

ефективності управління регіональним розвитком, розбудові інфраструктури (в т.ч. туристичної) та підвищенню переваг регіону.

Кластери не лише забезпечують умови для економічного зростання, але й формують найкраще середовище для інновацій, самореалізації людей, розвитку їхніх здібностей, можливостей і налагодження соціальних зв'язків у громаді — чим зміцнюють і сприяють акумуляції її потенціалу.

Діяльність туристично-рекреаційних кластерів передбачає розробку стратегії розвитку, плану (програми) її впровадження та відповідних проєктів. Важливим при цьому є:

- їх узгодження між учасниками кластеру;
- узгодження зі стратегіями регіонального розвитку, державними та регіональними стратегіями розвитку туризму, відповідними планами, програмами з їх реалізації.

До останніх відносяться: Державна стратегія регіонального розвитку, Стратегія розвитку Київської області (при необхідності суміжних областей), Стратегія розвитку міста Києва, Стратегія розвитку туризму та курортів, Маркетингова стратегія розвитку туризму в місті Києві, а також інші плани, програми, проєкти, пов'язані з розвитком туризму та регіону, інфраструктури тощо. Представники туристичного кластеру мають можливість впливати та брати участь у розробці та реалізації таких стратегій, планів, програм і проєктів.

На відміну від світової практики, в Україні кластерна модель економічного розвитку ще не набула значного поширення. У Києві наразі не існує розвиненого туристичного кластеру попри те, що неабиякі базові передумови для цього наявні. Щодо області — можна говорити про спроби налагодити мережу регіональних туристичних кластерів у межах ініціативи «300+», зокрема у місті-супутнику Вишгороді, а також про ГО «Туристичний кластер “Славутич” у м. Славутич. Усе це є важливим, але поки ще мало нагадує повноцінну кластерну модель взаємодії.

Аналізуючи документи Міської цільової програми розвитку туризму у м.Київ на 2019-2021 роки [10], можна припустити, що потреба та можливості утворення такого кластеру є. Це видно в тому числі із задекларованих намірів по створенню різних структурних органів, завдання яких у тій чи іншій мірі аналогічні тим, які може реалізувати кластер (і набагато ефективніше).

Туристичні кластери є важливою платформою для розвитку публічно-приватного партнерства (державо-бізнес-«третій сектор»). «Модель публічно-приватного партнерства — це юридична, фінансова та операційна модель розвитку за допомогою державного сектора, приватного бізнес-сектора і «третього сектора» (недержавних організацій, або NGO's, місцевих груп активістів та мешканців), які об'єднують свої зусилля та можливості фінансування для втілення й оперування проєктів, економічно та соціально життєздатних і, отже, стабільних протягом тривалого часу» [15].

Основна перевага такої моделі полягає в тому, що публічно-приватне партнерство сприяє досягненню консенсусу між усіма сторонами щодо розвитку конкретного проєкту з урахуванням їх інтересів та цілей. Воно являє собою симбіоз, що обумовлює синергетичний ефект на виході. Така модель партнерства набула поширення в усьому світі. Вона застосовується при будівництві об'єктів інфраструктури, зокрема туристичної (наприклад, будівництво готельних ком-

плексів у Туреччині), реконструкції історичних будівель та архітектурних пам'яток, перепрофілюванні й оновленні покинутих військових і промислових об'єктів, територій та ін.

Публічно-приватне партнерство поширилося та набуло успіху спершу в розвинених країнах з високою культурою державного управління, з розвиненим громадським («третім») сектором та активним бізнес-середовищем. Масштаб проектів може бути досить великим, зі значними фінансовими ресурсами та розширеними часовими рамками.

Публічно-приватне партнерство має нерозкриті перспективи застосування в Україні (зокрема в м. Київ) у туристичній і пам'яткоохоронній сферах. Це зумовлено в тому числі тим, що Закон України «Про державно-приватне партнерство» не відповідає поняттю публічно-приватного партнерства, яке застосовується в розвинених країнах Європейського Союзу, США та ін. У цьому законі не передбачається утворення неприбуткової організації для координації та управління проектом. У ньому говориться лише про цілковитий державний контроль такого партнерства, а приватний партнер при цьому відповідальний за технічні, операційні та фінансові ризики. До того ж у законі не обумовлено участі представників «третього сектору», що викривляє суть публічно-приватного партнерства та не відповідає принципам і підходам до такого партнерства у світовій практиці.

Цей закон, із зазначених вище причин, важко назвати ефективним. Але з іншого боку, в українському законодавстві немає особливих перешкод, що робили б неможливим для регіональної влади утворення структур моделі публічно-приватного партнерства, що відповідали б світовій практиці.

Саме тому впровадження моделі розвитку, яка базується на публічно-приватному партнерстві, у сфері туризму та збереженні, розвитку об'єктів історико-культурної спадщини з залученням представників громади, туристичних і пам'ятко-охоронних організацій може бути одним із визначальних кроків регіональної влади для успішного розвитку туристичної діяльності та реалізації принципів сталого розвитку.

Останні три десятиліття в світі відбувається стрімкий розвиток інформаційних технологій. На думку президента Всесвітнього економічного форуму, що відбувається у Давосі, Клауса Шваба, ми стоїмо на порозі IV промислової революції («Індустрії 4.0») [16].

Зміни в технологіях спричиняють і зміни в економічних, виробничих, трудових і суспільних відносинах. Це не може не відбиватися на туристичній діяльності та регіональному розвитку, їх організації та управлінні. Виникають нові послуги та способи їх надання, які змінюють туристичний продукт і механізм його утворення.

Один із принципів «Індустрії 4.0» — це технічна підтримка. Він проявляється в тому, що комп'ютерні системи та технології сприяють людям приймати обґрунтовані та зважені рішення через збір, аналіз і візуалізацію відповідної інформації. Серед інформаційних систем і технологій, які мають перспективи застосування в туристичній галузі й управлінні сталим розвитком територій, зокрема Києва, є геоінформаційні системи (далі — ГІС). Вони актуальні також у реалізації концепції смарт-туризму та розвитку «розумних» туристичних-дестинацій.

ГІС являє собою багатошарову базу даних картографічної та семантичної інформації з її просторовою прив'язкою до об'єкта з координатами X-Y-(Z), з можливістю автоматизованого аналізу, накладання її шарів, маніпулювання, збирання, зберігання, редагування, вибірки, візуалізації (у т.ч. просторової) та друку.

ГІС є незамінними в прийнятті обґрунтованих рішень і розробці стратегій розвитку туризму на національному, міждержавному, регіональному рівні, у межах туристичного кластеру й окремого підприємства. Вони є корисними: у проектуванні та побудові туристичних маршрутів, у розробці інтерактивних туристичних мап, які надають туристу чи туроператору корисну та вичерпну інформацію про об'єкти і явища (пам'ятки, інфраструктуру, транспорт, погоду, події тощо); в управлінні оптимізацією використання туристичних і природних ресурсів, які задіюються в рекреаційно-туристичній діяльності; у збереженні, обліку, дослідженні, популяризації об'єктів історико-культурної та природної спадщини, природно-заповідного фонду (які є туристичним ресурсом і національним багатством водночас); у розробці, проектуванні й оптимізації роботи об'єктів туристичної інфраструктури, транспорту, логістиці, управлінні туристичними потоками — з максимальним врахуванням цілей, принципів сталого розвитку та сталого туризму.

Застосування ГІС може бути корисними виробникам, споживачам туристичного продукту та послуг, представникам сфери стратегічного управління, підтримки та координації туристичної індустрії на різних рівнях (держустанови, асоціації, кластери та ін.), представникам навчальних і наукових установ, громадських організацій, усім кого цікавить туристична галузь і апробація принципів сталого розвитку через сталий туризм.

Більшість наявних на сьогодні та загальнодоступних аналогічних ГІС є відносно малоінформативні, з мінімумом інформації та її шарів, з неповними даними, наприклад, з переліком лише загальновідомих пам'яток, з мінімумом інформації про туристичну інфраструктуру або ж відсутністю тих чи інших шарів даних, чи неможливістю їх пошарового розподілу та накладання тощо. Вони швидше відіграють роль інтерактивних мап.

Варто виділити соціально-рекламний проект фірми Візіком «Київські гори в історії» [17], де позначені легендарні гори Києва з можливістю відкриття інформації про них і прокладання маршрутів, є також можливість локалізації на карті окремих шарів інформації про пам'ятки природи (найстаріші дерева Києва), заклади культури, відпочинку, дозвілля, харчування, фінансові та медичні установи міста, транспорт тощо. Дещо схожим є «Інформаційна база пам'яток культурної спадщини міста Києва» [18] розміщена на інформаційному порталі Києва. Ці приклади далекі від можливого ідеалу, але є одними з кращих серед наявних і доступних до огляду.

Слід зазначити, що створення загальнодержавної інтерактивної туристичної інформаційної системи, що містила б різнопланову інформацію про всі туристичні та рекреаційні ресурси країни, в т.ч. об'єкти історико-культурної та природної спадщини з її інтеграцією до світової інформаційної туристичної мережі є однією з цілей «Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року», схваленої Кабінетом Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р [19].

Концепція та модель впровадження конкретної туристичної ГІС (чи їх мережі) потребує фахового обговорення з участю представників ІТ-сфери, експертів, розробників відповідного програмного забезпечення (найперше, загально визна-

них), державної та регіональної влади, бізнес-середовища, третього сектору, туристичних фірм, пам'яткоохоронних організацій, представників науки та освіти. Така ГІС мала б бути максимально доступною (у доцільних межах і відповідно з різним рівнем доступу) представникам усіх секторів туристичної діяльності — від звичайного туриста до туроператора та держслужбовця. Вона мала б містити багато шарів різної туристичної, економічної та управлінської інформації, бути максимально наповненою даними, в т.ч. з повним переліком об'єктів історико-культурної, природної спадщини та пам'яток (інших важливих локацій), їх точною локалізацією і вичерпною достовірною інформацією про них, і водночас бути зручною та доступною у використанні.

Висновки. Зважаючи на сучасну роль і вплив феномену туризму на регіональний та економічний розвиток, враховуючи роль туристичної діяльності Києва в регіональному контексті, з огляду на цілі сталого розвитку, та наростаючі тенденції «Індустрії 4.0.», важливим є комплексний підхід до розвитку галузі та регіону. Виходячи з цього, можна виділити такі ключові аспекти:

- кластеризація туристичної діяльності;
- розвиток публічно-приватного партнерства;
- актуалізація ролі історико-культурної та природної спадщини;
- поглиблене застосування геоінформаційних систем і технологій.

Кластеризація туристичної діяльності передбачає системне вивчення можливостей створення та початок процесу налагодження роботи туристично-рекреаційного кластеру м. Києва (або мережі кластерів різного рівня і спеціалізації), поширення цього досвіду на рівні держави, що забезпечить ефект синергії від поєднання зусиль представників бізнесу, влади, науки та освіти, громадянського суспільства (громадські організації, об'єднання, окремі експерти, активісти, ЗМІ тощо). Це сформує спіраль взаємодії, яка спричинить вихід галузі на новий рівень і сприятиме регіональному розвитку, а також виступатиме складовою процесу просування іміджу міста, регіону, країни, враховуючи специфіку галузі. Можливим і доцільним є (враховуючи потенціал і значення) розпочати цей процес з м. Київ, використовуючи його як зразково-експериментальну модель та базу підготовки фахівців з кластеризації у сфері туризму.

Впровадження та розвиток моделі публічно-приватного партнерства у сфері туризму та суміжних з ним галузей буде ефективним за умови застосування найкращого світового досвіду, зокрема: залучення до нього представників «третього сектору» (громади, експертного середовища, туристичних і пам'ятко-охоронних організацій тощо) та створенні неприбуткової організації для координації й управління проектом. Це сприятиме гармонізації приватного та суспільного інтересу при розв'язанні практичних питань і прозорості процесу. Такий підхід може бути корисним у будівництві об'єктів туристичної інфраструктури, перепрофілюванні й оновленні промислових зон та особливо в реконструкції пам'яток і об'єктів історико-культурної спадщини. Запровадження саме такої моделі публічно-приватного партнерства могло б сприяти вирішенню проблеми зумисного нищення пам'яток архітектури з ціллю забудови їх площі в історичному центрі Києва, інших містах і селищах, розвитку туристичних дестинацій та ефективній кластеризації.

Актуалізація ролі історико-культурної та природної спадщини як стратегічного ресурсу, іміджевого та одного з кластероутворюючих факторів у процесі кластеризації, як об'єкту публічно-приватного партнерства, її збереження, ви-

вчення, дослідження (а також виявлення та взяття на облік нових об'єктів) — сприятиме повноцінному розвитку регіонів і туристичної діяльності в них, розбудові регіональної і туристичної інфраструктури, а також реалізації цілей сталого розвитку. Важливим є впровадження ефективного маркетингу та відповідної стратегії в просуванні інформації про історико-культурну та природну спадщину Києва (як базової складової образу міста, регіону та держави) й України. Це може розглядатися також як предмет публічно-приватного партнерства. Без участі та підтримки держави, регіональної та місцевої влади тут не обійтись.

Враховуючи впровадження смарт-технологій, розвиток смарт-туризму, інтернету речей, е-врядування, застосування програмних продуктів наскрізної автоматизації всіх управлінських і бізнес-процесів, поглиблене впровадження ГІС у туристичній сфері та управлінні регіональним розвитком є критично необхідним у стратегічному управлінні галуззю, кластерами, сталим розвитком туризму та регіонів, в управлінні проектами та процесами, у просторовому аналізі, при проектуванні та будівництві мережі туристичної інфраструктури, розробці маршрутів та ін. Застосування ГІС є надважливим в управлінні історико-культурною та природною спадщиною, в її збереженні, охороні, дослідженні, обліку (в т. ч. пошук і взяття на облік нових об'єктів), її вивченні, просуванні та популяризації.

Запровадження комплексного інноваційного підходу, що передбачає зосередження на системі цих ключових аспектів туристичної діяльності як на матриці розвитку, створить синергетичний ефект у розбудові галузі та регіонів.

Враховуючи такий підхід перспективним є дослідження у сфері застосуванням сучасних маркетингових та інформаційних технологій у регіональному розвитку та управлінні туристичною діяльністю. Насамперед це стосується впровадження ефективного маркетингу та розробки цілісної маркетингової стратегії щодо просування у світі інформації про Україну і регіони (зокрема м. Київ), у т.ч. про економічні та туристичні можливості. Це особливо актуально з огляду на агресивну інформаційну війну (в рамках гібридної) проти нашої держави з боку РФ. Враховуючи не лише військову, територіальну, економічну агресію, а й зазіхання останньої на духовний, історичний та культурний спадок України.

Перспективними є дослідження ролі туристичних кластерів і публічно-приватного партнерства у розробці, реалізації таких маркетингових стратегій і популяризації України у світі та поширення інформації про нашу державу.

Відповідно набувають значення дослідження у сфері діджиталізації туристичної галузі, розвитку смарт-туризму та взаємодії з цими процесами туристичних кластерів як інноваційних структур, і як таких, що сприяють розвитку інновацій.

Важливою є робота щодо нормативно-правових та інституційних засад у сфері кластеризації туристичної діяльності та механізмів її запровадження. Адже на сьогодні в Україні немає закону ні про кластеризацію, ні про туристичні кластери. Відсутні затвердженні відповідні стратегії. Законодавство та нормативні акти, які стосуються публічно-приватного партнерства, також потребують доопрацювання.

Туристична діяльність має значний потенціал розвитку в Києві та Україні. За певних умов вона сприятиме успішному розвитку регіонів і вирішенню не лише багатьох ключових економічних, соціальних, екологічних, культурних питань, а й стратегічних.

Література

1. Ковальчук Н. Д. Київ — другий Єрусалим / Н. Д. Ковальчук // Гілея: науковий вісник. — 2016. — Вип. 113. — С. 295-297. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_113_77
2. Throsby, David. Economics and Culture, Cambridge University Press, 2000.
3. 17 Goals to Transform Our World.Sustainable Development Goals. United Nations. [Електронний ресурс]. — Режим доступу:<https://www.un.org/sustainabledevelopment/>
4. Sustainable development goals in Ukraine. United Nations in Ukraine. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sdg.org.ua/en/sdgs-and-governments>
5. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. 2-ге вид., випр. та доповн. // Київ: КНТЕУ, 2009. 463 с.
6. Миронов Ю.Б. Сталий розвиток туризму: сутність, завдання та принципи // Матеріали наукової конференції "Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції" (м. Львів, 11-12 травня 2017 р.) // Львів: ЛТЕУ, 2017. 440 с. С.218-219.
7. Туризм — мировая и региональная статистика, национальные данные, карты и рейтинги. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://knoema.ru/atlas/topics/%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC>
8. Кількість туристів, обслужених туроператорами та турагентами, за видами туризму / Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm
9. Кількість туристів, обслужених туроператорами та турагентами, за видами туризму (2000-2019р.р.) / Головне управління статистики у м. Києві. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=538&lang=1>
10. Про схвалення проекту Міської цільової програми розвитку туризму в місті Києві на 2019 — 2021 роки / Офіційний портал Києва. Київська міська рада. Київська міська державна адміністрація. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://kyivcity.gov.ua/npa/pro_skhvalennya_proektu_misko_tsilovo_programi_rozvitku_turizmu_v_misti_kiyevi_na_2019_2021_roki/kmda_2034_258446/
11. Стратегія розвитку Києва до 2025 року / Департамент суспільних комунікацій КМДА. [Електронний ресурс]. — Режим доступу:<https://dsk.kyivcity.gov.ua/content/strategiya-rozvytku-kyieva-do-2025-roku.html>
12. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / Наук. ред. Руденко Л.Г. — К.: Інститут географії НАН України, 2012. — 208 с.
13. Портер М. Международная конкуренция /Портер М.: пер. с англ. /Под редакцией и с предисловием В. Д. Щетинина. — М.: Международные отношения, 1993. — 896 с.
14. Козловський Є.В., Ткаченко Т.І. Особливості управління регіональними туристичними проектами на основі використання кластерного підходу/ Є.В. Козловський, Т.І. Ткаченко// Інвестиції: практика та досвід. — 2019. — №12. — С.107-111.
15. ТомасП. Трансформація розвитку київських територій через засоби публічно-приватного партнерства /Пол Томас // VoxUkraine. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://voxukraine.org/uk/transforming-kyivs-development-through-public-private-partnerships-ua/>
16. Klaus Schwab, The Forth Industrial Revolution. Geneva: World Economic Forum, 2016. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://luminariaz.files.wordpress.com/2017/11/the-fourth-industrial-revolution-2016-21.pdf>

17. Київські гори в історії / АТ «Візіком». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://maps.visicom.ua/c/30.52483,50.44417,12/pq/%D0%BF%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B8-%D0%9A%D0%B8%D1%97%D0%B2?lang=uk>
18. Інформаційна база пам'яток культурної спадщини міста Києва / Офіційний портал Києва. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://gis-stage.kyivcity.gov.ua/main/apps/webappviewer/index.html?id=f07dd1f4aafa4c9e837717fd818f8948>
19. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» від 16 березня 2017 р. № 168-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>

References

1. Kovalchuk N. D. Kyiv — the new Jerusalem / Gileya: scientific bulletin. — 2016. — № 113. — p. 295-297. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_113_77 [In Ukrainian].
2. Throsby, David. Economics and Culture, Cambridge University Press, 2000.
3. 17 Goals to Transform Our World. Sustainable Development Goals. United Nations. Retrieved from: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>
4. Sustainable development goals in Ukraine. United Nations in Ukraine. Retrieved from: <http://sdg.org.ua/en/sdgs-and-governments>
5. Tkachenko T.I. Sustainable development of tourism: theory, methodology, realities of business: monograph. 2 editions, corrected and supplemented // Kyiv: KNTEU, 2009. 463 p. [In Ukrainian].
6. Myronov Yu.B. Sustainable development of tourism: essence, tasks and principles // Materials of the scientific conference "Actual problems of economy and trade in modern conditions of European integration" (Lviv, May 11-12, 2017) // Lviv: LTEU, 2017. 440 p. P.218-219. [In Ukrainian].
7. Tourism — world and regional statistics, national data, maps and ratings. Retrieved from: <https://knoema.ru/atlas/topics/%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC> [In Russian].
8. Number of tourists served by tour operators and travel agents, by type of tourism . State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm [In Ukrainian].
9. Number of tourists served by tour operators and travel agents, by type of tourism (2000-2019). Department of Statistics in Kyiv. Retrieved from: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=538&lang=1> [In Ukrainian].
10. About approval of the project of the City target program of development of tourism in the city of Kiev for 2019 — 2021. Official portal of Kiev. Kyiv City Council. Kyiv City State Administration. Retrieved from: https://kyivcity.gov.ua/npa/pro_skhvalennya_proektu_misko_tsilovo_programi_rozvitku_turizmu_v_misti_kiyevi_na_2019_2021_roki/kmda_2034_258446/ [In Ukrainian].
11. Kyiv Development Strategy until 2025. Department of Public Communications of the Kyiv City State Administration. Retrieved from: <https://dsk.kyivcity.gov.ua/content/strategiya-rozvytku-kyieva-do-2025-roku.html> [In Ukrainian].
12. Polyvach K.A. Cultural heritage and its influence on the development of the regions of Ukraine / Scientific editor Rudenko L.G. — Kyiv: Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2012. — 208 p. [In Ukrainian].

13. Porter M. International competition / Porter M. : trans. from English / Edited and with a foreword by Shchetinin V. D. — M.: International relations, 1993. — 896 p. [In Russian]
14. Kozlovskiy Ye.V., Tkachenko T.I. Features of management of regional tourist projects on the basis of use of the cluster approach / Kozlovskiy Ye.V., Tkachenko T.I. // Investments: practice and experience. — 2019. — №12. — p.107-111. [In Ukrainian].
15. TomasP. Transformation of the development of Kyiv territories through public-private partnership / TomasP. // VoxUkraine. Retrieved from: <https://voxukraine.org/uk/transforming-kyivs-development-through-public-private-partnerships-ua/> [In Ukrainian].
16. Klaus Schwab, The Fourth Industrial Revolution. Geneva: World Economic Forum, 2016. Retrieved from: <https://luminariaz.files.wordpress.com/2017/11/the-fourth-industrial-revolution-2016-21.pdf>
17. Kyiv Mountains in History. Company "Vizicom". Retrieved from: <https://maps.visicom.ua/c/30.52483,50.44417,12/pq/%D0%BF%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B8-%D0%9A%D0%B8%D1%97%D0%B2?lang=uk> [In Ukrainian].
18. Information base of monuments of cultural heritage of the city of Kyiv. Official portal of Kyiv. Retrieved from: <https://gis-stage.kyivcity.gov.ua/mayno/apps/webappviewer/index.html?id=f07dd1f4aafa4c9e837717fd818f8948> [In Ukrainian].
19. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Strategy for the development of tourism and resorts for the period up to 2026", March 16, 2017 № 168-p. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> [In Ukrainian].

Стаття надійшла в редакцію 17.04.2021